

УДК 339.564:339.9

О. І. Іляш,

д. е. н., професор, професор кафедри теоретичної та прикладної економіки, Національний технічний університет України "Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського", проректор з наукової та міжнародної діяльності, Міжнародний університет фінансів, м. Київ

ORCID ID: 0000-0002-7882-3942

Д. В. Дорошкевич,

д. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту та інновацій, Міжнародний університет фінансів

ORCID ID: 0000-0003-0421-0630

Ю. В. Даценко,

магістрант, Міжнародний університет фінансів, м. Київ

ORCID ID: 0000-0002-9343-5585

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.8.11

ЗМІНА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ТОВАРНИХ ПОТОКІВ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

О. Іляш,

Doctor of Economics, Professor, Professor of Theoretical and Applied Economics Department, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Vice-Rector for Research and International Activity, International University of Finance, Kyiv

0000-0002-7882-3942

D. Doroshkevych,

Doctor of Science (Economics), associated professor, the Head of Management and Innovations Department, International University of Finances

0000-0003-0421-0630

J. Dacenko,

graduate student, International University of Finance, Kyiv

0000-0002-9343-5585

CHANGE OF EXPORT AND IMPORT COMMODITY FLOWS OF UKRAINE IN INTERNATIONAL TRADE AS A RESULT OF THE RUSSIAN OCCUPATION

У статті проведено оцінювання втрат експортоорієнтованих галузей економіки України, внаслідок російської окупації. Автори переконані, що під впливом російської агресії та впроваджених дзеркальних санкцій, зовнішня торгівля України докорінно змінилась та характеризується істотним прискоренням, що призвело до випередження темпів зростання імпорту товарів над темпами зростання експорту, появи від'ємного сальдо у зовнішній торгівлі товарами та зниження вартісних обсягів імпорту товарів. Обґрунтовано зміну географії зовнішньої торгівлі та переорієнтацію експортно-імпортних потоків, спричинені російською окупацією та визначено, що основними ризиками у міжнародній торгівлі України є відсутність сертифікації якості вітчизняної продукції та високий рівень корупції, нерозвиненість індустріальної інфраструктури, виробничих потужностей та низька якість вітчизняної продукції на ринках ЄС.

Мета. Метою статті є обґрунтування зміни вектору експортно-імпортних потоків України та зовнішньоторговельного обороту України, спричинені російською окупацією окремих територій України.

Методика дослідження. Дослідження проведено із застосуванням системного та діалектичного підходів методи аналізу і синтезу, наукової абстракції, логічного підходу до дослідження економічних процесів здійснення зовнішньоторговельної діяльності України, статистичних по-

рівнянь, аналізу рядів динаміки — для дослідження динаміки зовнішньоторговельного обороту України у розрізі товарних груп; причинно-наслідкових зв'язків — обґрунтування зміни географічного вектору експортно-імпоротної орієнтації України внаслідок російської окупації; системного підходу — для визначення перспективних напрямів розвитку міжнародної торгівлі з країнами ЄС, США та пошуку нових напрямів зовнішньоторговельної діяльності.

Інформаційною базою дослідження слугували праці вітчизняних та зарубіжних учених, офіційні статистичні матеріали Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України, звіти науково-дослідних центрів та установ, монографічні дослідження та наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених, періодичні видання, інформаційно-аналітичні бюлетені, офіційні інтернет-ресурси, авторські дослідження.

Результати дослідження. Для досягнення мети поставлено та вирішено завдання оцінювання зміни вартості світового експорту та імпорту товарів, виявлено фактори значних втрат експортоорієнтованих галузей економіки України, внаслідок російської окупації; проведено дослідження зміни загального обсягу зовнішньої торгівлі України, вартісних показників експорту та імпорту у розрізі товарних груп за 2013–2017 рр.

Стверджується, що під впливом глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. зовнішня торгівля України докорінно змінилась та характеризується істотним прискоренням, що призвело до випереджання темпів зростання імпорту товарів над темпами зростання експорту, появи від'ємного сальдо у зовнішній торгівлі товарами та зниження вартісних обсягів імпорту товарів.

Показано, що сучасний стан зовнішньоторговельних операцій є складний та неоднозначний, оскільки Україна має на меті зміну географії зовнішньої торгівлі та переорієнтацію експортно-імпортних потоків, спричинену російською окупацією. Звернено увагу на те, що за останні роки Україна розширила та збільшила експорт у деякі країни Північної та Південної Америки. Разом з тим, експортна орієнтація України все ще залишається сировинною, а не товарною, що впливає на налагодження стабільного експорту з країнами ЄС. Причиною низьких обсягів експорту вважається невідповідність експортної товарної продукції, технічним, санітарним та споживчим нормам.

Наголошується, що внаслідок нерозвинених виробничо-технологічних зв'язків із країнами ЄС експорт України представлено переважно продукцією з низьким ступенем обробки та яка не відповідає вимогам і стандартам ЄС, тоді як імпорт готової продукції переважно інвестиційного призначення формується з більш високою доданою вартістю.

Показано, що від'ємне зовнішньоторговельне сальдо України протягом досліджуваного періоду характеризується скороченням обсягів експорту, вимушену переорієнтацію виробничих підприємств на оборонну діяльність. Через російську окупацію, введено односторонні обмеження з боку Росії на імпорт українських товарів, зокрема військово-технічного співробітництва.

Доведено, що внаслідок дії зазначених вище факторів значних втрат зазнав експортоорієнтований олійно-жировий комплекс України та сформувалась критична нестача енергетичного вугілля. Окрім того, були втрачені виробничі потужності хімічної промисловості, які слугували основою для виробництва стратегічної продукції українського експорту — аміаку та мінеральних добрив.

Зроблено висновок, що військовий конфлікт через російську агресію та впроваджені дзеркальні санкції України, відсутність сертифікації якості вітчизняної продукції та високий рівень корупції залишають країну в стані пошуку шляхів вирішення проблем недостатньої розвиненості індустріальної інфраструктури, виробничих потужностей та забезпечення вітчизняної продукції високої якості на ринках ЄС.

Наукова новизна результатів дослідження. Набули подальшого розвитку дослідження зміни вектору експортно-імпортних потоків України та зовнішньоторговельного обороту України, пошуку шляхів вирішення проблем недостатньої розвиненості індустріальної інфраструктури, виробничих потужностей та відсутності сертифікації якості вітчизняної продукції на ринках ЄС, спричинені вимушеним військовим конфліктом з Росією.

Практична значущість результатів дослідження. Пропозиції та рекомендації, представлені у статті, підтверджують, що теоретичні й аналітичні напрацювання є підґрунтям для визначення стратегічних пріоритетів та ефективних засобів конвергенції експортно-імпоротної політики України в умовах російської окупації.

Отримані результати дослідження поглиблюють проблему нерозвиненості виробничо-технологічних зв'язків з країнами ЄС через низький рівень якості обробки експортної продукції та її невідповідності вимогам і стандартам ЄС.

To achieve the goal, we have set and carried out the task of assessing the change in the value of world exports and imports of goods and identified the factors of significant losses of the export-oriented industries of Ukraine due to the Russian occupation. We have conducted a study on the change in the total volume of foreign trade of Ukraine as well as on cost parameters of export and import in terms of commodity groups for 2013–2017. It is argued that under the influence of the global financial and economic crisis of 2008–2009, Ukraine's foreign trade has radically changed. Now, it is characterized by the substantial acceleration, which has led to the situation when the growth rates of imports of goods outstrip the growth rates of exports, the emergence of a negative balance in foreign trade in goods and a decrease in the total value of imports of goods. It is shown that the current state of foreign trade operations is complicated and ambiguous, since Ukraine aims to change the geography of foreign trade and re-orient export and import flows owing to the Russian occupation. Attention is drawn to the fact that in recent years Ukraine has expanded and increased its exports to some of the countries of North and South America. At the same time, Ukraine still has raw material orientation and not commodity orientation of exports, which hinders stable exports to the EU countries. The reason for low export volumes is the non-conformity of export commodity products to technical, sanitary and consumer standards.

It is noted that due to the lack of developed technological and industrial ties with the EU countries, Ukrainian exports are mainly represented by products with a low degree of processing and by those, which do not meet the EU requirements and standards, while imports of finished products mainly for investment purposes are formed with higher value added. It is shown that the negative foreign trade balance of Ukraine during the investigated period is characterized by a reduction in export volumes and forced redirection of manufacturing enterprises to defence activities. Russia introduced unilateral restrictions on the import of Ukrainian goods, in particular, those of military and technical cooperation. It is proved that due to the above-mentioned factors, the export-oriented oil and fat industry of Ukraine suffered significant losses and now there is an acute shortage of power-generating coal. In addition, the production capacities of the chemical industry were lost; however, they served as a basis for the manufacture of strategic products of Ukrainian exports — ammonia and mineral fertilizers.

It is concluded that the military conflict through Russian aggression and the introduction of mirror-image sanctions of Ukraine, the lack of quality certification of domestic products and the high level of corruption make the country find ways to solve the problems of insufficient development of industrial infrastructure, production capacities and tackle the problems with the provision of high quality domestic products for the EU markets.

Ключові слова: міжнародна торгівля, зовнішньоторговельний оборот, експортно-імпортні товарні потоки, виробничі потужності, географічні напрямки торгівлі, російська окупація.

Key words: international trade, foreign trade turnover, export and import commodity flows, production capacities, geographic areas of trade, Russian occupation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Загальновідомо, що розвиток міжнародних зв'язків сприяє інтенсифікації експортно-імпортних відносин на світовому ринку торгівлі товарами та послугами. Після проголошення незалежності у 1991 році Україна не стала винятком з цього правила і активізувала зовнішньоекономічну діяльність у напрямі зміцнення позицій міжнародної торгівлі. Серед найбільш вірогідних передумов посилення міжнародної торговельної діяльності варто виділити недостатність задоволення потреб споживачів на внутрішньому ринку, розвиток та глобалізацію зовнішньоторговельних відносин, покращення іміджу краї-

ни на міжнародній арені, підвищення рівня вимог та стандартів виробництва серед національних виробників, залучення інвесторів до розвитку бізнесу та товаровиробництва в країні тощо.

Варто також зауважити, що події 2014 року та розгортання Російською Федерацією (РФ) гібридної війни на території України стали першопричиною часткової зміни вектору міжнародної торгівлі на ринки ЄС (хоча Україна й досі демонструє найвищі показники експортно-імпортної діяльності з РФ за останні 4 роки). У зв'язку з цим виникла гостра необхідність посилення заходів зовнішньоекономічної державної політики у напрямі по-

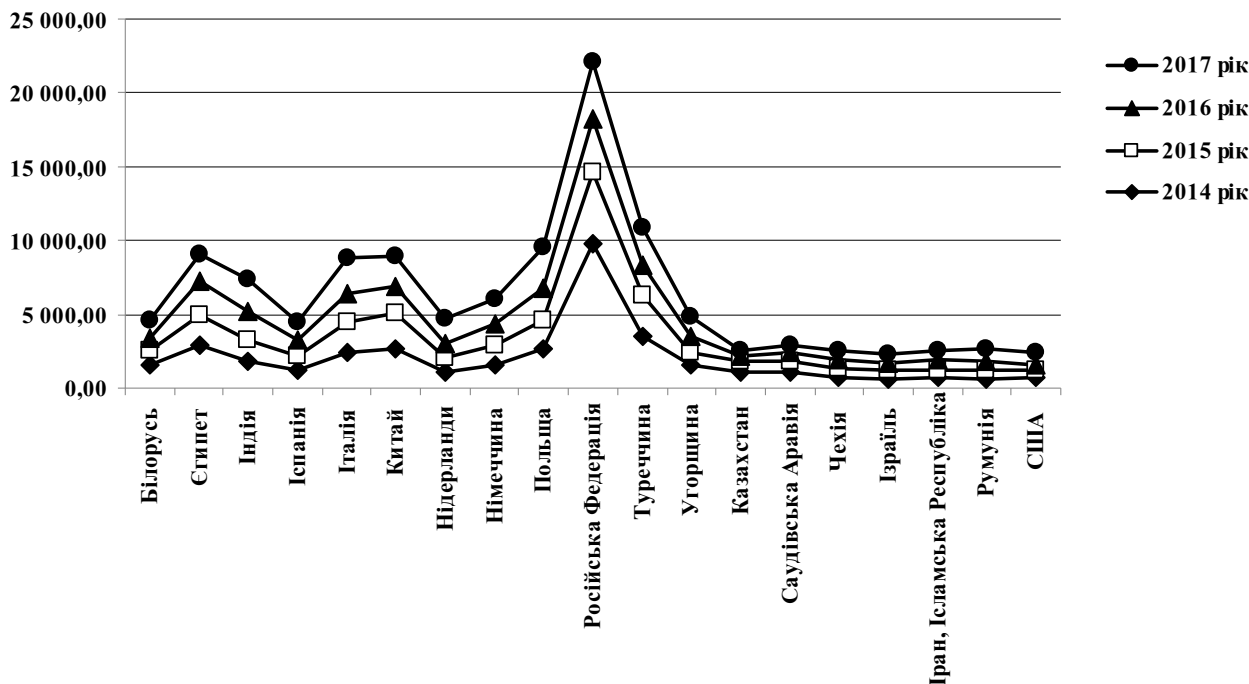


Рис. 1. Зміна найвищих показників вартісного обсягу експорту з України у 2014–2017 роках

Джерело: складено за [5], без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя у 2014–2017 рр. та території України у зоні проведення антитерористичної операції у 2014–2017 рр.

передження критичних для українського експорту чинників, серед яких: невідповідність якості товарів стандартам ЄС, низький ступінь обробки сировини, недостатня інвестиційно-інноваційна активність вітчизняних виробничих підприємств, низький кредитний рейтинг країни та рівень інвестиційної привабливості національної економіки, що в значній мірі впливає на можливості розширення бізнесу багатьох світових транснаціональних корпорацій.

Безумовно, що розвиок зовнішньоекономічних зв'язків України сприяє збільшенню обсягів зовнішньоторговельних потоків, відповідно, змінюється і географія цих потоків. Останні події сприяли тому, що для України стали більш доступні ринки ЄС, Азійських країн, країн Арабського світу, США, та ін. Окрім того, завдяки глобалізації торгівлі більшість країн світу отримали можливість не лише інтенсивного зростання зовнішньоторговельних відносин, а й розміщення власних виробничих потужностей в інших країнах та зменшити, таким чином, витрати на логістику. Глобалізація, очевидно, вплинула і на зростання потреби у інтернет-торгівлі, створенні маркет-плейсів для збільшення каналів просування товарів та послуг компаній, відтак розширилися кордони торгівлі та міжорганізаційні зв'язки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Оскільки питання розвитку зовнішньоторговельних відносин характеризується значною динамікою, зміна індикаторів зовнішньоторговельного сальдо країни зна-

ходиться у системній динаміці, актуальність дослідження експортно-імпортних потоків не викликає сумніву. Серед науковців, що досліджують питання зовнішньоторговельних потоків, експортно-імпортної діяльності та пріоритети трансформації зовнішньої торгівлі України відомі праці таких вітчизняних вчених: Дунська А. [1], М. Іващенко [2], В. Онищенко, О. Гащицький [3], Ю. Осацька, В. Тихонова, Л. Цуркан [4], О. П'янкova, О. Ралко [6], Л. Саркісян, Ю. Іщук [7], Ю. Туницька [8] та ін. Також різними аспектами проблеми експортно-імпортних потоків та питанням зовнішньої торгівлі присвячено роботи багатьох зарубіжних вчених, серед яких: А. Сміт, Д. Рікардо, Е. Хекшер, Б. Олін, В. Леонт'єв, П. Семюельсон, В. Рікочі та інші. Однак постійне оновлення статистичної та законодавчої інформації зумовлює та істотно прискорює потребу у дослідженнях нової якості, зокрема у виявленні тенденцій зовнішньої торгівлі України, економічній оцінці зміни показників вартісного обсягу експорту, пошуку пріоритетних експортно-імпортних потоків України та виявленні латентних факторів зміни обсягів експорту та імпорту у розрізі товарних груп.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження зміни вектору експортно-імпортних потоків України та обсягів зовнішнього торговельного обороту України, спричинені російською окупацією окремих територій України. Для досягнення мети поставлено та вирішено завдання оцінювання зміни вартості світового експорту та імпорту товарів; виявлено фактори значних втрат експортоорієнтованих галузей економіки України; проведено дослідження зміни загального обсягу зовнішньої торгівлі України, вартісних показників експорту та імпорту у розрізі товарних груп за 2013–2017 рр.

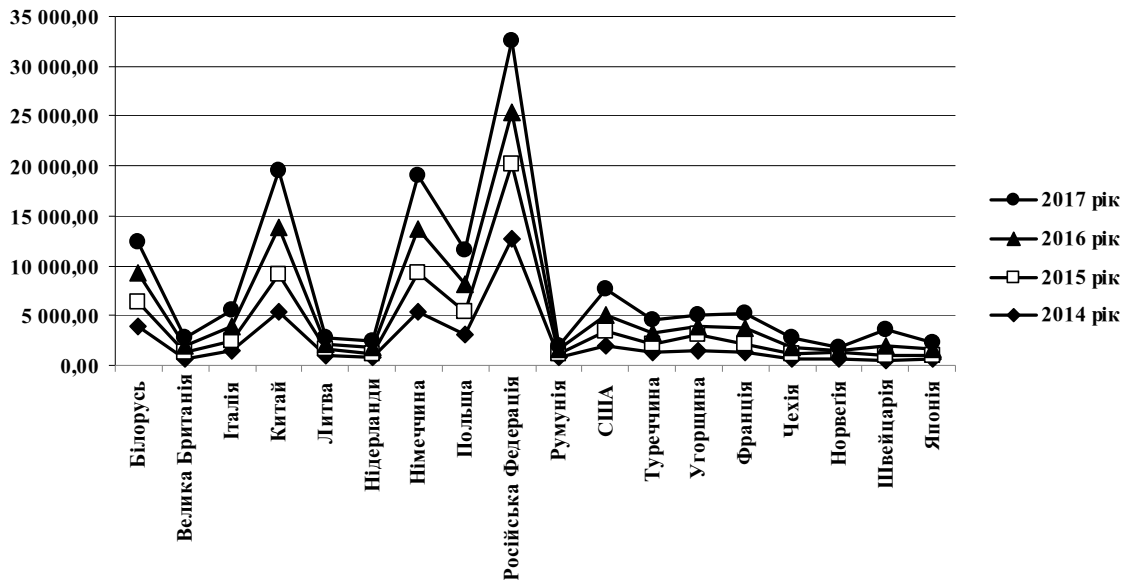


Рис. 2. Зміна найвищих показників вартісного обсягу імпорту в Україну у 2014—2017 роках

Джерело: складено за: [5], без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя у 2014—2017 рр. та території України у зоні проведення антитерористичної операції у 2014—2017 рр.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ОБГРУНТУВАННЯМ ОДЕРЖАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Зовнішньоторговельні відносини складають важливу складову економічної діяльності країни, в той час, як від масштабів географії та обсягів торгівлі залежить рівень її розвитку на світовій арені. Стрімкий технологічний ріст світової економіки сприяв і зміні географічних векторів товарної орієнтації зовнішньоторговельної діяльності країни. Вчені по-різному оцінюють зміни в експортно-імпортній орієнтації України. На переконання більшості дослідників, початок припадає на 1990-ті рр. тоді як фаза активного розвитку зовнішньоторговельної діяльності обумовлена кризою 2008—2009 рр. та пов'язують ці тенденції зі зміною вартості долару США та євро відносно національної валюти. Очевидно, що це могло призвести до певного знецінення гривні, тож необхідно було залучати іноземну валюту для створення валютного запасу та зростання ВВП [8, с. 21]. Разом з тим, на думку деяких вітчизняних учених пік експортно-імпортної активності спотерігався, починаючи з 2013 року і зберігає позитивні тенденції по теперішній час. Ми погоджуємося, що для цього призвели об'єктивні причини після окупації АР Крим та часткової окупації РФ територій Донецької та Луганської областей, Україні довелося деактивізувати експортно-імпортні відносини з РФ та переорієнтуватися на ринки ЄС та країн СНД, з якими держава раніше не розвивала торговельних відносин. Окрім того, вітчизняні товарні ринки зазнали суттєвих змін після запровадження санкцій з боку РФ та прийнятого українською владою рішення запровадити дзеркальні санкції відносно імпорту з РФ [6, с. 66—68; 7, с. 248; 8, с. 21].

Необхідно також додати, що під впливом глобальної фінансово-економічної кризи 2008—2009 рр. докорінно змінилась, істотно прискорюється та набуває нових ознак зовнішня торгівля України. Так, за останні десять років спостерігається тенденція до випередження темпів зростання імпорту товарів над темпами зростання експорту. За

відносної стабільності структури торговельних операцій це означає, що поступово формувалися умови для появи від'ємного сальдо у зовнішній торгівлі товарами та зниження у 2014 р. вартісних обсягів імпорту товарів.

Варто зазначити, що протягом 2014—2017 рр. основними країнами-партнерами України з експорту товарів були Італія, Єгипет, Польща, Росія, Білорусь, Індія, Туреччина та Китай, частки яких у загальному обсязі експортованих товарів у інші країни світу (окрім Італії) суттєво зросли (рис. 1).

Окрім того додамо, що сумарний обсяг світового експорту з найбільшими показниками склав в 2014 році — 70 % від загального обсягу експорту України, у 2015 році — 75,0 %, у 2016 році — 68,9 %, у 2017 році — 67,76 % відповідно це свідчить про розширення географії експорту товарів та послуг України. На жаль, найвищі показники обсягів експорту зберігаються з РФ поряд із нарощенням експорту з такими світовими лідерами, як Туреччина, Польща, Китай, Єгипет, Італія, Німеччина, Індія, Угорщина, Нідерланди, Іспанія, Казахстан та Саудівська Аравія.

Зважаючи на зміни географічних векторів імпортової орієнтації вітчизняні споживачі отримали доступ до значної кількості європейських та азійських виробників, у той час, як останні розширили асортиментну базу товарів та сприяли новій хвилі зовнішньоторговельних відносин. Так, дослідження зміни показників вартісного обсягу імпорту в Україну свідчать про те, що найбільшими партнерами-імпортерами у 2014—2017 роках є РФ, Німеччина та Китай. Відносно меншими за вартісним обсягом, але стабільними залишаються імпортні операції з Білоруссю та Туреччиною. Важливою зміною, зважаючи на покращення рейтингу України у сфері зовнішньоторговельних відносин є помітне нарощування обсягів імпорту товарів з США, Італії, Туреччини, Угорщини і Франції та значиме зростання у 2017 році вартісних обсягів імпорту із Швейцарії (рис. 2).

Ми переконані, що сьогодні виробничо-технологічні зв'язки з країнами ЄС не набули достатнього поширен-

Таблиця 1. Динаміка загального обсягу зовнішньої торгівлі України, 2013—2017 рр.

Рік	Загальний зовнішньоторговельний оборот, млн дол. США	Експорт		Імпорт		Сальдо, млн дол. США
		Обсяг, млн дол. США	Динаміка, % до попереднього року	Обсяг, млн дол. США	Динаміка, % до попереднього року	
2013	140 275,99	63 312,02	92	76 963,97	90,9	-13 651,94
2014	108 330,41	53 901,69	86,5	54 428,72	71,8	-527,03
2015	75 643,59	38 127,15	70,7	37 516,44	68,9	610,71
2016	75 611,51	36 361,71	94,4	39 249,80	104,6	-2 888,09
2017	92 865,06	43 266,58	119	49 598,48	126,4	-6 331,90

Джерело: складено за [5], без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя у 2014—2017 рр. та території України у зоні проведення антитерористичної операції у 2014—2017 рр.

ня, через що експорт України представлено переважно продукцією з низьким ступенем обробки, у той же час українські товари не відповідають вимогам і стандартам ЄС. Окрім того, з країн ЄС імпортується готова продукція переважно інвестиційного призначення з більш високою доданою вартістю.

Варто підкреслити, що чи не головним фактором трансформації зовнішньої торгівлі України протягом останніх років стали гібридна війна Росії, її пряма військова агресія в АР Крим, Донецькій та Луганській областях. Односторонні обмеження з боку Росії на імпорт українських товарів, як і взаємні обмеження у сфері українсько-російського військово-технічного співробітництва, спонукали українські підприємства до пошуку нових ринків збуту, а також джерел постачання окремих товарів, альтернативних російським.

Внаслідок дії зазначених вище факторів, до прикладу, значних втрат зазнав експортоорієнтований олійно-жировий комплекс України та сформувалась критична нестача енергетичного вугілля. На територіях окупованої АР Крим, Донецької та Луганської областей залишилися виробничі потужності металургійної промисловості, гірничошахтного обладнання, підйомно-транспортного обладнання та механізмів, які забезпечували лівову частку експортної орієнтації країни. Окрім того, були втрачені виробничі потужності хімічної промисловості, які слугували основою для виробництва стратегічної продукції українського експорту — аміаку та міне-

ральних добрив. Разом з анексією АР Крим Україна втратила значну кількість бурових вишок та припинила газовидобуток на чорноморському шельфі. Експортоорієнтовані підприємства з вилову риби, 40 виноробних та 3 великих суднобудівних підприємств були втрачені. Через агресію РФ аерокосмічна галузь також втратила можливості співробітництва держав у військово-технічній сфері [8, с. 24].

Слід також зазначити, що не зважаючи на те, що за останні роки Україна розширила географію зовнішньої торгівлі: почала співпрацювати з більшою кількістю азійських країн, з якими раніше не співпрацювала та збільшила експорт у деякі країни Північної та Південної Америки, на жаль, Україна так і не змогла налагодити стабільний імпорт з країнами ЄС, оскільки експортна орієнтація все ще залишається сировинною, а не товарною. Більше того, той невеликий відсоток товарної продукції, яку експортують вітчизняні підприємства, не відповідає технічним, санітарним та споживчим нормам.

Зауважимо, що зовнішньоторговельні зв'язки з іншими країнами формують імідж країни на міжнародній арені та не лише спонукають Україну до дотримання високих стандартів виробництва товарів, як завдяки імпорту, щоб конкурувати на вітчизняному ринку з іноземними виробниками та постачальниками, так і на зовнішніх ринках завдяки експорту — з виробниками аналогічної продукції або товарів-субститутів [4, с. 18].

Таблиця 2. Зміна обсягів експорту України (у розрізі товарних груп), 2013—2017 рр.

Товарні групи згідно з УКТЗЕД	Експорт, млн дол. США				
	2013	2014	2015	2016	2017
Живі тварини та харчова промисловість	17 024,35	16 668,95	14 563,14	15 281,80	17 758,43
Мінеральні продукти та хімічна промисловість	12 610,04	9 744,03	5 642,89	4 696,14	6 169,54
Легка промисловість	1 158,78	1 145,32	899,74	963,23	1 091,98
Деревообробна промисловість	2 391,17	2 248,22	1 724,29	1 668,50	1 723,98
Промисловість обробки корисних копалин та мінералів	18 272,29	15 869,76	9 884,32	8 689,35	10 591,88
Виробництво механізмів машин та обладнання	10 319,03	7 129,33	4 620,04	4 193,61	4 903,12
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	296,26	232,00	158,57	145,69	151,57
Різні промислові товари	660,97	736,27	524,32	537,06	721,09
Твори мистецтва	0,64	0,23	0,29	0,18	0,24
Товари, придбані в портах	25,94	9,74	4,03	3,88	5,07
Усього	63 312,02	53 901,69	38 127,15	36 361,71	43 266,58

Джерело: складено за [5], без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя у 2014—2017 рр. та території України у зоні проведення антитерористичної операції у 2014—2017 рр.

Відтак глобальний світовий ринок стає більш лібералізований, з високим рівнем конкуренції, за якого змінюються правила конкуренції не лише на зовнішніх ринках, але й на внутрішньому ринку [2, с. 2.33; 3, с. 6]. Це своєрідний поштовх для вітчизняних виробників проводити своєчасний моніторинг ринків, здійснювати розробку нових товарів та маркетингових програм тощо.

Як вже було зазначено раніше, експортно-імпортні операції, відкривають доступ до нетипового виробництва товарів, а також дозволяють підвищити ефективність діяльності завдяки відмові від спеціалізованого виробництва [7, с. 247]. Задля визначення тенденцій експортно-імпортних потоків України нами проведено оцінювання зміни загального обсягу зовнішньої торгівлі України та обсягів експорту та імпорту у розрізі товарних груп за 2013—2017 рр. Результати дослідження представлено в таблицях 1 та 2.

Дані табл. 1 свідчать про від'ємне зовнішньоторгівельне сальдо України протягом досліджуваного періоду і лише у 2015 році, збільшення обсягу надходжень було зумовлене скороченням імпорту. Окрім того, у 2015 р. Україна була змушена скоротити обсяги експорту, адже деякі виробничі підприємства були вимушено переорієнтовані на оборонну діяльність, що спричинило зміну курсу валют та зниження платоспроможності населення [1, с. 42]. Представлений у таблиці 2 аналіз змін обсягів експорту у розрізі товарних груп дозволив виділити ті види виробничої діяльності, орієнтовані на експорт, які не зазнали конфлікту інтересів з сусідніми країнами.

Дані таблиці 2 свідчать про те, попри несистемні зміни обсягів зовнішньоторгівельного обороту України протягом 2013—2017 рр. найбільшими експортоорієнтованими видами економічної діяльності України залишаються: живі тварини, харчова промисловість (збільшення обсягів експорту склало 4,3 %), Промисловість обробки корисних копалин (зменшення обсягів експорту становило 42,1 %), а найменш розвинутими — легка промисловість (зниження обсягів експорту склало 5,8%), прилади та апарати оптичні, фотографічні (зниження обсягів експорту склало 48,9 %). Разом з тим, варто відзначити, що військовий конфлікт та дзеркальні санкції України, впроваджені протягом досліджуваного періоду, відсутність сертифікації якості вітчизняної продукції та високий рівень корупції залишають країну в стані пошуку шляхів вирішення проблем недостатньої розвиненості індустріальної інфраструктури, виробничих потужностей та забезпечення вітчизняної продукції високої якості на ринках ЄС.

Зміна вектору торговельних відносин України спричинила значний вплив і на стан та обсяги імпорту товарів. Як наслідок, ті галузі, які забезпечують домінуючі потреби вітчизняного споживача (легка та харчова промисловість) демонструють найнижчі поканики зростання, і, відповідно, товари, що характеризуються меншим попи-

Таблиця 3. Зміни обсягів імпорту України (у розрізі товарних груп), 2013—2017 рр.

Товарні групи згідно з УКТЗЕД	Імпорт, млн дол. США				
	2013	2014	2015	2016	2017
Живі тварини та харчова промисловість	8 184,04	6 059,26	3 484,43	3 891,07	4 299,42
Мінеральні продукти та хімічна промисловість	35 390,34	26 515,67	19 345,37	16 981,41	22 296,62
Легка промисловість	3 487,00	2 536,67	1 830,25	2 023,98	2 256,63
Деревообробна промисловість	2 317,97	1 584,20	1 026,28	1 112,03	1 205,33
Промисловість обробки корисних копалин та мінералів	6 834,00	4 422,69	2 586,09	2 979,61	3 717,62
Виробництво механізмів машин та обладнання	18 371,51	11 368,91	8 017,02	10 848,86	14 079,25
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	1 094,27	672,92	463,83	580,19	782,85
Різні промислові товари	892,14	902,11	511,94	626,28	719,97
Твори мистецтва	23,41	8,78	0,64	1,30	0,76
Товари, придбані в портах	294,37	247,25	182,92	165,05	200,05
Усього	76 963,97	54 428,72	37 516,44	39 249,80	49 598,48

Джерело: складено за [5], без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя у 2014—2017 рр. та території України у зоні проведення антитерористичної операції у 2014—2017 рр.

том на ринку мають найвищі показники збільшення обсягів імпорту (табл. 3).

Так, обсяг імпорту України у галузі Мінеральні продукти та хімічна промисловість знизився на 31,3 % та у галузі виробництва механізмів машин та обладнання на 29,8 %. Водночас обсяг імпорту у галузі прилади та апарати оптичні, фотографічні знизився у порівнянні з 2013 р. на 28,5 % та деревообробній промисловості на 48,1 %, що свідчить про низьку потребу в додатковому покритті внутрішніх потреб на товари цієї галузі.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження засвідчило, що внаслідок російської окупації окремих територій України відбулася географічна зміна (переорієнтація) експортних та імпортних потоків зі сходу на захід. Як наслідок, Україні досі не вдалося відновити обсяги експорту товарів на захід, через невідповідність стандартів якості та сертифікації вітчизняних товарів та низьку кількість продукції з високим ступенем обробки. Зону ризику у міжнародній торгівлі України складають все ще високі показники зовнішньоторгівельного обороту з РФ. Так, основними експортоорієнтованими галузями залишаються галузі харчова промисловість та галузь обробки корисних копалин і мінералів. Основними країнами-партнерами в імпорті були й залишаються сьогодні знову ж таки РФ та Китай, а основними імпортоорієнтованими галузями — мінеральні продукти та хімічна промисловість, виробництво механізмів машин та обладнання. Окрім зазначених вище країн, значно збільшились обсяги експорту до таких країн, як Туреччина, Польща, Китай, Єгипет, Італія, Німеччина, Індія, Угорщина, Нідерланди, Іспанія, Казахстан та Саудівська Аравія. Щодо імпорту, Україні вдалося розширити географію та забезпечити міжнародну торгівлю з Німеччиною та Китаєм.

Беручи до уваги все вищезазначене можна сказати, що задля збільшення доступу до ринків ЄС, США та інших країн Україні необхідні стратегічні зміни вектору торговельних відносин та переорієнтації експортно-імпортних потоків України через науково-аналітичне обґрунтування нормативів, зміну складу та номенклатури виробництва продукції, її якості та сертифікації. Водночас покращення виробничих потужностей сприятиме забезпеченню високого ступеня обробки продукції та її конкурентоспроможності на зовнішніх ринках.

Література:

1. Дунська А. Експортно-імпортна діяльність України / А. Дунська // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси право. — 2016. — № 3. — С. 36—46. — Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=uazt_2016_3_5
2. Іващенко М.В. Наслідки глобалізації товарних ринків для національної економіки України / М.В. Іващенко // Траєкторія науки Електронний научний журнал — 2016. — № 4 (9) — С. 2.31—2.37 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=trna_2016_2_4_7
3. Онищенко В.П. Лібералізація та ефективність торговельної політики / В.П. Онищенко, О.А. Гащицький // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2014. — № 1. — С. 5—13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2014_1_3
4. Осацька Ю.Є. Особливості розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах глобалізації. Економічний простір / Ю.Є. Осацька, В.В. Тихонова, Л.В. Цуркан / 2016. — № 105. — С. 14—22 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ecpros_2016_105_4
5. Офіційний сайт Державної служби статистики. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
6. П'янкова О.В. Зовнішня торгівля України: проблематика структурних змін та пріоритетів / О.В. П'янкова, О.С. Ралко // Економіка і суспільство. — 2016. — № 5. — С. 65—71 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/5_ukr/11.pdf
7. Саркісян Л.Г. Особливості розширення зовнішньоекономічних зв'язків України в контексті глобалізації / Л.Г.Саркісян, Ю.А. Іщук // Економіка і організація управління. — 2016. — № 4 (24) — С. 245—253 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.jeou.donnu.edu.ua/article/download/2945/2984>
8. Туницька Ю.М. Проблеми розвитку зовнішньої торгівлі товарами в Україні / Ю.М. Туницька // Теоре-

тичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. — 2015. — Вип. 2 (12). Т. 3. — С. 20—25 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://journals.uran.ua/index.php/2225-6407/article/viewFile/95631/91207>

References:

1. Duns'ka, A. (2016), "Export-import activity of Ukraine", *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy pravo*, [Online], vol. 3, pp. 36 — 46, available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=uazt_2016_3_5 (Accessed 03 April 2019).
2. Ivaschenko, M. V. (2016), "Consequences of globalization of commodity markets for the national economy of Ukraine", *Traektoriya nauky Elektronnyj nauchnyj zhurnal*, [Online], vol. 4 (9), pp. 2.31 — 2.37, available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=trna_2016_2_4_7 (Accessed 03 April 2019).
3. Onyschenko, V. P. and Haschyts'kyj, O. A. (2014), "Liberalization and efficiency of trade policy", *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, [Online], vol. 1, pp. 5—13, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2014_1_3 (Accessed 03 April 2019).
4. Osats'ka, Yu. Ye., Tykhonova, V. V. and Tsurkan, L. V. (2016), "Features of the development of foreign trade of Ukraine in the conditions of globalization", *Ekonomichnyj prostir*, [Online], vol. 105, pp. 14 — 22, available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ecpros_2016_105_4 (Accessed 03 April 2019).
5. The official site of the State Statistics Service (2019), [Online], available at: <http://ukrstat.gov.ua/> (Accessed 03 April 2019).
6. P'iankova, O. V. and Ralko, O. S. (2016), "Foreign Trade of Ukraine: Problems of Structural Change and Priorities", *Ekonomika i suspil' stvo*, [Online], vol. 5, pp. 65—71, available at: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/5_ukr/11.pdf (Accessed 03 April 2019).
7. Sarkisian, L. H. and Yschuk, Yu. A. (2014), "Features of the expansion of foreign economic relations of Ukraine in the context of globalization", *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, [Online], vol. 4 (24), pp. 245—253, available at: <http://www.jeou.donnu.edu.ua/article/download/2945/2984> (Accessed 03 April 2019).
8. Tunits'ka, Yu. M. (2015), "Problems of development of foreign trade in goods in Ukraine", *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual' noi vlasnosti*, [Online], vol. 2(12), no. 3, pp. 20 — 25, available at: <http://journals.uran.ua/index.php/2225-6407/article/viewFile/95631/91207> (Accessed 03 April 2019).

Стаття надійшла до редакції 05.04.2019 р.